

Ülkelerarası Büyüme Farklılıklarını Açıklanmasında Kurumların Önemi: Panel Veri Analizi*

Öz

Bu çalışmada, kurumlar ve onların sahip olduğu kurumsal yapıların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 107 ülke için 2003-2014 yılları arasında kapsayan dönemde panel veri yöntemi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizde ülkelerin ekonomik büyümesini açıklamak amacıyla ekonomik özgürlükler, politik haklar ve sivil özgürlükler ile kurumsal yapıyı temsil eden yolsuzluğun kontrolü, politik istikrar, hukukun üstünlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar kurumsal yapı ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığını göstermekte ve ülkelerin kurumsal yapıları ile bağlantılı olarak ekonomik gelişme sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kurumlar, Ekonomik büyüme, Panel veri analizi

Merve YOLAL¹
Aygül ANAVATAN²

¹ Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, merve.yolal@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5980-5610

² Araş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, aanavatan@pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0130-9555

* Bu çalışma, 2017 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda savunulmuş olan "Hayek, Buchanan ve North: Üç Nobel Ekonomi Ödülü Sahibinin Kurallar ve Kurumlar Üzerine Düşünceleri: Analiz ve Değerlendirmeler" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

The Importance of Institutions in Explaining Growth Differences Between Countries

Abstract

In this study, we have attempted to determine the impacts of institutions and their structures on economic growth using panel data method for the period 2003-2014 for 107 countries. We have used variables of economic freedom, political rights and civil liberties, and the variables of control of corruption, political stability, rule of law and accountability, which represent the institutional structure to explain growth in the analysis. The findings reveal that there is a positive relationship between institutional structure and economic growth and that the countries exhibit economic development in connection with institutional structures.

Keywords: Institutions, Economic growth, Panel data analysis

Giriş

Kurum kavramının tanımına yönelik literatüre baktığımızda, kurum olgusunun geniş anlamlar içermesinden dolayı çok sayıda farklı açıklamaların bulunduğu görülmektedir. Örneğin kurumsal iktisat alanında adından sıkça söz ettiren Commons'a göre kurum, bireysel eylemlerin serbestleşmesi ve bu eylemlerin kontrol edilmesi ile ortaya çıkan toplu eylemler (1931: 649) iken; Veblen cephesinden değerlendirildiğinde kurum, kalıplaşmış düşünce alışkanlıkları (1961: 90) şeklinde tanımlanmaktadır. Yeni kurumsal iktisadın öncülerinden olan Douglass C. North'a göre ise kurumlar, bir toplumdaki insan davranışlarını sınırlandıran ve yönlendiren oyunun kuralları olarak yorumlanmaktadır. Farklı tanımlamalar kurumların farklı yönlerini vurgularken, aynı zamanda kurum ve bireylerin karşılıklı bir etkileşim içerisinde olduğunu da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla karşılıklı yaşanan bu etkileşim sonucunda kurumların dinamik yapısına da bağlı olarak ekonomik olaylar şekillenmektedir.

Kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişki son yıllarda önemi giderek artan konuların başında gelmektedir. Neden bazı ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma sürecini etkili bir şekilde yönetirken diğer ülkelerin ekonomik performansları gelişmemekte veya geriye doğru gitmektedir? Bu sorunun yanıtı ise kurum faktörüne işaret etmektedir. Kurumlar bir toplumun kültürel kimliğini içinde barındıran, toplumların ayakta kalmasını, gelişmesini ve nesiller boyu devam edebilmesini sağlayan formel ve enformel kurallar bütünüdür. Diğer bir deyişle, kurumlar tıpkı bir kalp organının işlevini yerine getirmesi nedeniyle toplumların hayatta kalmasını sağlayan can damarlarıdır. Dolayısıyla, bu denli önemli bir fonksiyonu yerine getiren kurumlar; ulusların ekonomik başarısını veya geriye gitmelerinin nedenlerini açıklamak için dikkat edilmesi gereken en temel faktörlerin başında gelmektedir.

Çalışmada öncelikle kurum kavramına yönelik çeşitli iktisatçılar tarafından yapılmış tanımlamalara yer verilerek kurumların bir toplumda, bir ekonomide hangi işlevlere sahip olduğundan bahsedilecektir. Kurum kavramı tanımlanıp işlevleri anlatıldıktan sonra; kurumlar ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğuna yönelik yapılmış olan teorik ve ampirik çalışmalara yer verilecektir. Daha

sonra kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla kurumsal yapıyı temsil eden hukukun üstünlüğü, yolsuzluk, istikrar ve hesap verilebilirlik değişkenleri kullanılarak 107 ülkeye panel veri analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre "kurum faktörünün ekonomik büyüme üzerinde etkili olup olmadığı" sorusunun cevabı aranmıştır. Sonuç kısmında ise yapılan açıklamalar ve analizler eşliğinde kurumlar ile ekonomik büyüme ilişkisi yorumlanmıştır.

1. Kurum Kavramı ve İşlevleri

Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için kurumlar ayrı bir öneme sahiptir. Kurum kavramı aslında kurallar bütününden oluşmaktadır. Yani, bir arada yaşayan insanların her türlü davranış ve hareketlerini sınırlayan, değer yargılarını oluşturan ve zamanla benimsenmiş olan formel ve enformel kuralların tamamı, kurum kavramıyla ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre kurum kavramı; belirli düşüncelerin, davranış kalıplarının, bireyler arasındaki ilişkilerin ve karşılıklı görevlerin oluşturduğu, kökü birtakım törelere dayalı toplumsal örgenleşme anlamına gelmektedir (TDK, 2016).

Kurumsal iktisat denildiği zaman akla ilk gelen ve kurumsal iktisadın öncüsü olarak kabul edilen Veblen'e göre kurumlar, örgütsel kuruluşlar değil düşünce kalıplarıdır. Diğer bir deyişle Veblen, kurumları insanların geneline yerleşmiş olan alışkanlıkların düşünce kalıpları olarak tanımlamaktadır. Bu düşünce kalıpları; örf ve adetler, gelenekler, görenekler, görgü kuralları ve davranış kurallarını içermektedir. Veblen bu sosyal alışkanlıkların ve geleneklerin evrimini ekonomik ve diğer değişkenler çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır (Sowell, 1967: 189). Ayrıca Veblen, kurumsal yapının büyümesi ve gelişmesini gruptaki bireylerin davranış ve hareketlerine bağlamaktadır. Çünkü kurumsal yapı kişilerin tecrübelerinin dışında, alışkanlıklarından ortaya çıkarak, kurumların davranış amaçlarını ve sonucunu doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, kurum sistemi bireylere alışılmış standartları, düşünceleri ve davranış kurallarını benimsetmekte ve toplumsal düzenin oluşmasını sağlamaktadır (Veblen, 1909: 629).

Bir diğer kurumsal iktisatçılardan olan Wesley Clair Mitchell ise kurumu; önemli ölçüde kabul edilen, fazlasıyla alışılmış sosyal alışkanlıklar olarak tanımlamıştır. Kurumsal iktisat kavramını ilk

kez kullanan Walton Hamilton'un kurum kavramına yönelik yapmış olduğu tanımda ise, yaygın veya kalıcı olan grup alışkanlıklarının ya da geleneklerin içine gömülmüş eylem veya düşüncelerin ayrılmaz parçalarını kurum olarak tanımlanmaktadır. J. Fagg Foster ise kurumları, önceden belirlenmiş ve birbiriyle bağlantılı davranış kalıpları olarak tanımlamıştır (Neale, 1987: 1178-1180).

Kurumsal iktisat alanında akla ilk gelen isimlerden biri olan John Rogers Commons'a göre, kurumsal iktisadın tanımını yaparken asıl zorluk "kurum" tanımının net olmamasıdır. Kurum, bazen yasalar çerçevesini ifade ederken bazen de bireylerin birbirleriyle olan samimi ilişkilerini barındıran doğal hakları ifade etmektedir. Bazen de klasik veya hazcı iktisada getirilen eleştiriler veya eklemeler kurumsal olarak kabul edilmektedir. Bazen iktisadi davranış olan herhangi bir şey kurumsaldır, bazen statik yerine dinamik olan şey, bazen bir eşya yerine yöntem, duygular yerine eylemler, bireysel eylemler yerine kitlesel eylemler, eşitlik yerine yönetim, özgürlük yerine denetleme kurumsal iktisat gibi görünmektedir. Şüphesiz bu kavramların hepsi kurumsal iktisat içerisinde yer almaktadır. Fakat, bunların hepsi mecazi veya betimleme olarak söylenebilmektedir. Düşünüğe göre, kurumsal iktisat çeşitli niteliklere sahip, tarif edilemeyen ancak betimsel olan "iktisadi davranış" olarak adlandırılmaktadır (Commons, 1931: 648).

Kapp'e göre kurum, geçmişten gelen ve şimdiki zamanda halen gelişerek varlığını koruyan sabitlemiş davranış kalıpları, düşünce ve grup alışkanlıkları ile düşünce kalıplarını içeren davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kapp, 1968: 2-3). Kurumların tarihsel ve analitik gelişimini inceleyen, Thorstein Veblen ile yakın düşüncelere sahip olan Ayres ise kurum kavramını, sosyal olarak belirlenmiş ve birbiriyle ilişkili davranış kalıpları olarak tanımlamaktadır. Birbiriyle ilişkili davranış kalıpları, toplumsal değer yapıları tarafından belirlenmektedir. Yani, değerler kurumsal alan içerisinde birbiriyle ilişkili davranışlar için kriter olarak işlev görmektedir (Bush, 1983: 36).

Grief'e göre ise, kurumlar birçok şekilde tanımlanmaktadır ve bu tanımlamaların örneği; kurallar, oyunun kuralları, inançlar, normlar ya da davranış şekilleridir. Oysa günümüz perspektifinde kurumlar monolitik (tekçi yapı) kuruluşlar olarak değil, kimi zaman organizasyon olarak tezahür eden;

özellikle kurallar, inançlar ve normlar gibi farklı parçaların birbirine geçmiş hali olarak tanımlanmaktadır. Bunlar bireylerin her birinin davranışlarını etkileyen dışsal parçalardır. Onlar yol gösterici ve motive edici özellikleriyle, bireylere zihinsel, eşgüdümsel, kuralcı ve enformasyonel davranışlar sağlamaktadır (Grief, 2006: 15).

North'a göre kurumlar, gündelik hayattaki belirsizlikleri ortadan kaldırarak, bireylerin tercihlerini tanımlamasını veya sınırlandırmasını sağlar. Bunu sağlayan ise, oyunun kuralları olarak adlandırıldığı kavramının içerisinde bulunan formel ve enformel kurallardır. Bu kurallar sayesinde bireylerin hangi faaliyetleri yapıp yapamayacağını gösteren kurumsal kısıtlamalar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca North'a göre, kurumlar insanlar tarafından oluşturulup insanlar tarafından değiştirilmektedir (North, 2002: 9-12).

Voigt'a göre kurum kavramı, aktörlerin kurumların varlığında, yokluğunda veya farklı kurumların varlığı halinde, daha farklı davranmasını ifade etmektedir. Düşünüğe göre tanımın daha anlamlı olması için iki önkoşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Birincisi, öncelikle evrenin sadece kurumlardan oluşmadığının farkına varılmasıdır. Bazen kurum kelime olarak düşünüldüğünde her şeyi kapsamaktadır. Eserler, gazeteler, marketler ve hatta telefon kabini kurum olarak tarif edilmektedir. Genellikle kurumlar ve organizasyonlar arasında belirgin olmayan bir ayırım vardır. İkinci önkoşul, kurum olanlar ve kurum olmayanlar arasındaki kavramsal ayırmadır. Ampirik olarak kurumları anlamak mümkün olabilmektedir, aksi halde kurum olayı herhangi bir şekilde kanıtlanamamaktadır (Voigt, 2009: 2).

Neale ise kurumların belirleyici üç temel özelliğinin olduğunu belirtmiştir. Birincisi, kurumlarda çok sayıda insanın bulunmasıdır. İkincisi, tekrarlanan, durağan, tahmin edilebilen faaliyetleri sağlayan kuralların olmasıdır. Üçüncüsü, çoğunlukla Walton Hamilton'un "entelektüel kullanım demeti" ile ifade ettiği ya da eylemlerin ve kuralların gerekçeleri olan halkın ortak fikirlerinin olmasıdır. Özetle, kurumun her bir bileşeni gözlemlenebilen veya test edilebilen tahmini olay örgüsü olmaktadır. Bu olay örgüsünün unsurları; insanların yaptıkları, kurallar ve takip edilen durumlar, kuralları açıklayan toplumsal görüşler olmaktadır (Neale, 1987: 1182-1185).

Kurumlar ise tıpkı kurallar gibi, kişilerin birbirleriyle olan sosyal davranışlarında yol gösterici olmakta ve kolaylık sağlamaktadır. Kurumlar sayesinde, bireyler tarafından keşfedilmemiş sosyal rol ve ilişki formları hazır bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da bireyler başkalarıyla olan ilişkilerinde neyi yapması veya yapmaması gerektiğini bilerek hareket etmektedir. Ayrıca kurumların önceden sahip olduğu rol ve ilişki formları sayesinde, bireyler özel yetenek ve isteklerini de gerçekleştirme imkânı elde etmektedir. Dolayısıyla kurumlar, bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamakta, bireylerin belirlenmiş davranış kuralları çerçevesinde hareket etmesini sağlayarak düzen ortamı yaratmakta ve toplumun kültür yapısını yansıtarak kültürel sürekliliğin devamını sağlamaktadır (Fichter, 1990: 112).

Kurumların sahip olduğu bir takım özellikleri maddeler halinde sıralamak gerekirse (Bakırtaş, 2014: 10) ;

- Kurumlar, bir arada yaşayan bireylerin davranışları ve faaliyetleri sonunda oluşmaktadır.
- Kurumlar, formel ve enformel kuralların bileşiminden oluşmaktadır.
- Kurumlar önceden belirlenmiş olan bir takım amaçları gerçekleştirmek için vardır.
- Kurumlar toplum yapılarına göre farklılık göstermekte ve toplum yapısına bağlı olarak gelenek, görenek ve alışkanlıklar değişebilmektedir.
- Kurumlar uzun süre boyunca varlığına devam etmekte ve zamanla değişime uğrayabilmektedir.
- Kurumların oluşması, gelişmesi, kanıksanması veya değişime uğramasında rol alan temel faktörler, bilgi, tecrübe ve öğrenmedir.
- Kurumlar toplumların kültür yapılarını yansıtan değerler topluluğudur.

Literatürde, kurumsal yapıyı inceleyen ekonometrik çalışmalarda, kurum kavramını temsil eden farklı değişkenler kullanılmıştır. Gökalp ve Baldemir (2006), kurumsal yapıyı; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (şeffaflık), politik istikrar, yönetimin etkinliği, düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukların önlenmesi değişkenleri ile ifade etmiştir. Şahbaz (2013), mülkiyet

hakları değişkenini kullanarak kurumsal yapının analizini yapmıştır. Özdemir (2015) siyasal kurum değişkenleri olarak; insani gelişme endeksini, ülkenin yönetim rejimini, rejim üzerinde askeri gücün etkisini, yargı bağımsızlığını ve denge-fren (hesap verebilirlik) mekanizmasını kullanmıştır. Yıldırım (2010), Artan ve Hayaloğlu (2013) kurumsal yapının göstergesi olarak ekonomik ve politik özgürlükleri analizlerine dâhil etmişlerdir. Artan ve Hayaloğlu (2014) çalışmasında ise, kurumsal yapıyı analiz etmek için sadece politik özgürlük değişkeni kullanılmıştır.

2. Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Teorik ve Ampirik Çalışmalar

Yeni kurumsal iktisat yaklaşımı, kurumların ortaya çıkması ve evriminin ekonomik kalkınma için uygun bir zemin oluşturması amacıyla çeşitli teorik ve ampirik çalışmaları incelemiştir (Gagliardi, 2008: 417). Keefer ve Shirley, makro-ekonomik politika ve kurumsal kalitenin farklı kombinasyonlarını inceleyen Dünya Bankası araştırmasından bir takım bilgiler rapor etmişlerdir. Çalışmada, kurumsal kalite düzeyi, sözleşmeler ve mülkiyet haklarının güvenliği açısından ölçülmüştür. Kurumsal kalite düzeyi yüksek olan ancak kötü makroekonomik politikalar üreten ülkelerin, kurumsal kalite düzeyi düşük olan ancak iyi makroekonomik politikalar üreten ülkelere iki kat daha hızlı büyüdüğü gözlemlenmiştir (Gagliardi, 2008: 436).

Mauro ise, kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki mevcut ilişkiyi araştırmak için kurumsal kalite göstergeleri olarak bürokratik yolsuzluk ve verimliliği kullanmıştır. Çalışmanın veri seti, 1980-1983 dönemi için 70 ülkeye ait yargı sisteminin yolsuzluğu ve verimliliği hakkındaki Uluslararası İş Şirketi Yolsuzluk Endekslerinden oluşturulmuştur. Ampirik sonuçlara göre, bürokratik verimliliği yüksek olan yatırımların, ekonominin daha hızlı büyümesini sağladığı ortaya çıkmıştır. Mauro bürokratik etkinlik sayesinde yaşanan hızlı ekonomik büyümenin, yatırımların belirlenmesinde siyasi istikrar kadar önemli olduğu sonucuna varmıştır (Gagliardi, 2008: 436).

Knack ve Keefer, uluslararası ticari kuruluşlar tarafından derlenen mülkiyet haklarının uygulanmasına yönelik ölçümler ile ilgilenmişlerdir. Diğer

birçok çalışma, eğitim kurumlarındaki çeşitlenmeyi ve beşeri sermayedeki benzer farklılıkları incelemiştir. Yapılan çalışmaların tamamı, ekonomik kurumlara ait ölçümlerde önemli farklar bulmakta ve bu ölçümlerle çeşitli ekonomik performans göstergeleri arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşmaktadır. Örneğin, Djankov ve diğerleri, 1999 yılında orta ölçekli bir işyeri açmanın toplam maliyetini çeşitli ülkeler için karşılaştırmıştır. Bu maliyet, Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına düşen GSMH'nın %0.02'sinden az olmasına rağmen, Nijerya'da kişi başı GSMH'nın %2.7'sine, Kenya'da %1.16'sına, Ekvador'da %0.91'ine ve Dominik Cumhuriyetinde %4.95'ine tekabül etmekteydi. Bu giriş engelleri, ekonomik büyüme oranı ve gelişmişlik düzeyi de dâhil olmak üzere çeşitli ekonomik çıktılar ile son derecede ilişkilidir (Acemoğlu ve Robinson, 2008: 137).

Acemoğlu ise, kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisini tahmin etmek için kurumlarda dışsal çeşitliliğin kaynağını tanıtmış ve Avrupalılar tarafından sömürge edilen ülkeler arasında kurumsal çeşitlilik teorisini üretmiştir. Önerilen teori üç varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, farklı tip sömürge politikalarının kurumlarda çeşitlilik yaratmış olmasıdır. İkincisi, sömürge stratejilerinin yerleşim imkânlarından etkilenmiş olmasıdır. Üçüncü ise, sömürgeci devlet ve ilgili kurumların bağımsızlık sonrası bile varlıklarını devam ettirmiş olmasıdır. Bu varsayımlar temelinde, Acemoğlu 17. ve 19. yüzyıllar arasında Avrupa'da yerleşmiş olan sömürgelerin ölüm oranlarını kullanmış ve sömürge politikaları yapılırken bu oranın değerine bağlı olarak tercihlerin oluştuğunu savunmuştur. Ona göre, bilhassa ölüm oranlarının yüksek olduğu ülkeler sömürge yerleşimlerinin bulunduğu ülkelerdir ve böyle ülkeler verimsiz kurumlara ve kötü ekonomik performansa sahiptir (Gagliardi, 2008: 435).

Daron Acemoğlu, farklı siyasal rejimler altında ekonomik performans analizi de yapmıştır. Siyasi iktidarın büyük üreticilerin elinde olduğu oligarşik toplumlarda, üreticilerin mülkiyet haklarının korunduğunu fakat yeni girişimcilere karşı önemli giriş engellerinin uygulandığını söylemiştir. Siyasi iktidarın daha yaygın şekilde dağıldığı demokrasi toplumlarında ise, üreticilere yeniden dağıtıcı vergiler uygulanmakta fakat giriş engelleri önlenmeye çalışılmaktadır. Demokraside vergiler yüksek uygulandığında ve giriş engellerinden kaynaklanan aksaklıklar düşük olduğunda, oligarşik bir

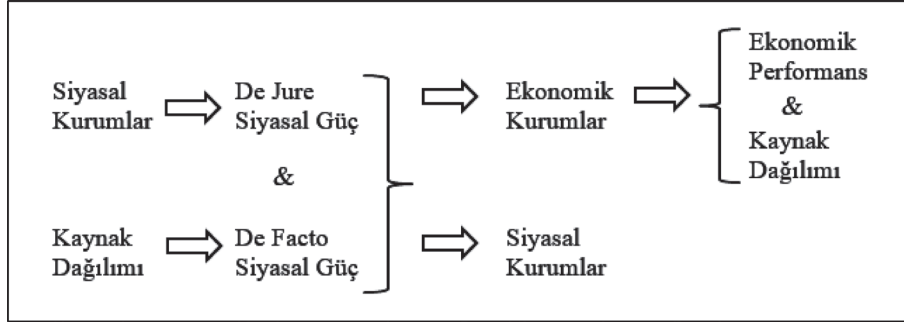
toplum daha fazla verimlilik elde etmektedir. Fakat oligarşik toplumlar, karakteristik özelliği gereği ilk başta zengin olmalarına rağmen, daha sonra demokratik toplumlara benzer bir şekilde düşüş yaşamaktadırlar (Acemoğlu, 2008: 1).

Ekonomik kurumlar toplumdaki önemli ekonomik aktörlerin teşviklerini şekillendireceğinden dolayı ekonomik büyüme için önem taşımaktadır. Özellikle fiziksel ve beşeri sermaye ile teknoloji ve üretim organizasyonları; yatırımları etkilemektedir. Kültürel ve coğrafi faktörler de ekonomik performans için önemli olmakla birlikte bilhassa ekonomik kurumlardaki farklılıklar; ekonomik büyüme ve refahın elde edilmesi için uluslararası farklılıkların yaşanmasında önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Çünkü ekonomik kurumlar, toplumdaki temel ekonomik aktörleri yönlendirmekte ve bu nedenle ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde en önemli faktör olmaktadır. Ekonomik kurumlar, sadece ekonominin toplam ekonomik büyüme potansiyelini değil, aynı zamanda toplum içinde kaynakların dağılımı da dâhil olmak üzere ekonomik sonuçları belirlemektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2008: 140-141).

Ekonomik kurumları belirleyen faktör, siyasi iktidardır ve siyasi iktidarın, ekonomik kurumlar üzerinden kaynakların dağılımında dolaylı olarak çıkarları bulunmaktadır. Siyasal iktidarın iki bileşeni olan "de jure" (yasal) ve "de facto" (fiili) siyasi güç birbirinden ayrılmaktadır. De jure siyasal iktidar, toplumdaki siyasi kurumlardan kaynaklanan gücü ifade etmektedir. Örneğin, siyasal kurumlar veya ekonomik kurumlar, aktörlerin siyasal alandaki teşvik ve kısıtlamalarını belirlemektedir (Acemoğlu ve diğerleri, 2005: 389-390).

Bununla birlikte siyasi güç, siyasi kurumlardan daha fazla şey ifade etmektedir. Çünkü bir grup insana siyasi kurumlar tarafından güç verilmemiş olsa bile, yine de siyasi bir güce sahip olabilmektedirler. İşte siyasi gücün bu türü, de facto siyasal güç olarak ifade edilmektedir ve bu gücün iki kaynağı bulunmaktadır. İlk olarak, de facto güç bir gruptaki bireylerin toplu gerçekleşen bir olay karşısında sorunları çözme yeteneğine bağlıdır. İkincisi ise, bir grubun de facto gücü onun ekonomik kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar, siyasi kurumların mevcut yeteneklerini farklı gruplara karşı kullanmasını sağlamaktadır (Acemoğlu ve diğerleri, 2005: 391). Acemoğlu, Johnson ve Robinson bu çerçeveyi Şekil 1'deki gibi özetlemiştir.

Şekil 1. Kurum Belirleyicileri

Kaynak: Acemoğlu, Simon ve Robinson, 2005: 392.

Sonuç olarak, kurumlar işlem maliyetlerini ve dolayısıyla ekonomik faaliyete geçmenin fizibilitesini ve karlılığını etkileyerek ekonomik performansını etkileyebilmektedir. Diğer bir deyişle, kurumlar, fırsat kümesini belirlemekte ve belirsizliği azaltarak insan etkileşimi için istikrarlı bir yapı sağlamaktadır (Gagliardi, 2008: 437). Kurumların mülkiyet haklarını koruması ve sözleşmelerin uygulanırliğini sağlaması ise ekonomik kalkınmayı teşvik etmektedir. Dolayısıyla, kurumsal çerçeve ekonomik değişim ve ekonomik performansını önemli ölçüde etkilemektedir.

3. Metodoloji

3.1. Panel Birim Kök Testleri

Zaman serisi analizinde kullanılan birim kök testleri, hem zaman hem de kesit boyunu içeren panel veri için genişletilmiştir [Im, Pesaran ve Shin (2003) followed by N (the cross sectional dimension, Levin, Lin ve Chu (2002), Hadri (2000) ve Pesaran (2007)]. Bu ilave boyut sayesinde testlerin gücü artmıştır ancak yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik gibi yeni problemlere sebep olmuştur. Birinci nesil panel birim kök testleri, yatay kesit birimlerinin bağımsız olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ortak bir şoktan etkilenen yatay kesitler olması durumunda (örneğin, 2008-2009 büyük ekonomik durgunluğu) bağımsızlık varsayımı gerçekçi olmayacaktır. Levin ve Lin (1992) ve Levin, Lin ve Chu (2002) gibi bazı birinci nesil panel birim kök testleri, panellerin homojen olduğunu varsaymaktadır, Buna karşın Im, Pesaran, ve Shin (2003) followed by N (the cross sectional dimension), Maddala ve Wu (1999), Hadri (2000) ve Choi (2001) gibi diğer testler heterojenliğe izin vermektedir.

Taylor ve Sarno (1998), Breuer, Mcnown ve Wallace (2002) ve Pesaran (2007) heterojenliğini yanı sıra yatay kesit bağımlılığını da hesaba katan ikinci nesil birim kök testlerini geliştirmiştir. Pesaran (2007) tarafından önerilen yatay kesitsel genişletilmiş Dickey-Fuller (cross-sectionally-augmented Dickey-Fuller - CADF) testi, her t dönemi için ortalama yatay kesitleri hesaplar ve yatay kesit bağımlılığını yaratan ortak faktörler olarak onları modele dâhil eder. N yatay kesiti ve T zaman periyodu için aşağıdaki ADF regresyonu aşağıdaki gibidir;

$$\Delta y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \delta_i t + \sum_{j=1}^{p_j} \phi_{ij} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t} \quad (1)$$

Burada $t = 1, 2, \dots, T$ ve $i = 1, 2, \dots, N$ 'dir. CADF testi, (1)'deki artıkların ortak olduğunu ve tüm serilerin;

$$u_{i,t} = \lambda_i f_t + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

şeklindeki iki parçadan oluştuğunu varsayar. Burada f_t gözlenemeyen kısımdır ve bunun durağan olduğu varsayılır. $\varepsilon_{i,t}$ ise her seri için kendine özgüdür ve bağımsız ve özdeş dağılmaktadır. Bu modeldeki yatay kesit bağımlılığı gözlenemeyen kısımdan kaynaklanmaktadır.

Pesaran (2007), λ_i 'nin ortalaması sıfırdan farklı olduğunda ve $N \rightarrow \infty$ iken gözlenemeyen kısmın $\bar{y}_t$ ve onun $\bar{y}_{t-1}, \bar{y}_{t-2}, \dots$, gecikmeli değerlerine yaklaştığını göstermiştir. Her bir yatay kesit için $u_{i,t}$ 'deki potansiyel otokorelasyonu dikkate almak için $\Delta \bar{y}_t$ 'nin gecikmeli değerleri ($\Delta \bar{y}_{i,t-1}, \Delta \bar{y}_{i,t-2}, \dots$) modele dâhil edilmektedir. Böylece CADF süreci aşağıdaki EKK tahminine indirgenir:

$$\Delta y_{i,t} = a_i + b_i y_{i,t-1} + d_i t + \sum_{j=1}^{p_j} c_{ij} \Delta y_{i,t-j} +$$

$$h_i \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_j} \eta_{ij} \Delta \bar{y}_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

$i = 1, 2, \dots, N$ için $H_0: b_i = 0$ sıfır hipotezi, $H_1: b_i < 0$ alternatifine karşı test edilmektedir. Bu test için kritik değerler Pesaran (2007) tarafından hesaplanmıştır. Pesaran (2007) ayrıca, CADF testinin hem $N > T$ hem de $T > N$ durumu için etkili olduğunu gösteren Monte Carlo simülasyonları gerçekleştirmiştir.

Daha sonra, panel birim kökün varlığına karar vermek için Pesaran (2007) tarafından yatay kesitsel Im-Pesaran-Shin (cross-sectional Im-Pesaran-Shin - CIPS) istatistiği hesaplanmıştır. CIPS istatistiği, her yatay kesit birimi için bulunan CADF değerlerinin aritmetik ortalamasıdır;

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N} \quad (4)$$

Bu test istatistikleri Pesaran (2007)'da verilen kritik değerlerden daha küçük olduğunda, sıfır hipotezi (birim kök olduğu ya da şokların kalıcı olduğu) reddedilmektedir.

3.2. Yatay Kesit Bağımlılığını Test Etme

Yatay kesit bağımlılığı, i yatay kesitindeki herhangi bir zamandaki şokun, aynı ya da daha sonraki bir dönemde j yatay kesitini etkilemesi anlamına gelmektedir. Yatay kesit bağımlılığı, mekânsal veya yayılma etkilerine veya gözlenmeyen ortak faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Artıklar arasındaki korelasyon, ampirik analizlerde incelenmelidir. Bunun için en yaygın bilinen test, Breusch ve Pagan (1980)'ın Lagrange çarpanı (LM) testidir. LM istatistiği (CD_{LM1});

$$CD_{LM1} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \chi_{N(N-1)/2}^2 \quad (5)$$

şeklinde hesaplanabilir. Burada $\hat{\rho}_{ij}$, EKK ile (3)'ün tahmininden elde edilen artıklar arasındaki basit korelasyon katsayısıdır. N sabit ve $T \rightarrow \infty$ iken artıklar arasında korelasyon olmadığı sıfır hipotezi altında CD_{LM1} , χ^2 dağılımı göstermektedir. Ancak $N \rightarrow \infty$ iken CD_{LM1} istatistiği kullanılamamaktadır. Bu problemin üstesinden gelmek için, Pesaran (2004), büyük N ve büyük T için CD_{LM2} alternatif istatistiğini üretmiştir;

$$CD_{LM2} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \sim N(0, 1) \quad (6)$$

CD_{LM2} test istatistiği, büyük T için normal dağılıma sahiptir ve $T > N$ olduğunda da uygundur. CD_{LM2} testine ek olarak Pesaran (2004), sırayı dikkate almaksızın $N \rightarrow \infty$ ve $T \rightarrow \infty$ olması durumunda kullanılabilir olan CD istatistiğini geliştirmiştir;

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \sim N(0, 1) \quad (7)$$

CD testi hem $N > T$ hem de $T > N$ olduğunda kullanılabilir.

3.3. Eğim Homojenliğini Test Etme

Birim kök, eştümleşme ve nedensellik testlerinin uygulanması için önemli bir husus, modeldeki eğim katsayılarının homojen veya heterojen bir yapıya sahip olup olmadığıdır. Pesaran ve Yamagata (2008), yatay kesit birimleri arasındaki heterojenliği incelemek için eğim homojenliği testi Delta tilde ve düzeltilmiş Delta tilde testlerini geliştirmiştir. Bu testler yatay kesit sayısı zaman periyodundan büyük olduğunda da geçerlidir. Sabit etkiler ve heterojen eğimler varsayımı altında aşağıdaki model tahmin edilmektedir:

$$y_i = \alpha_i \tau_T + X_i \beta_i + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \dots, N \quad (8)$$

Burada $y_i = (y_{i1}, \dots, y_{iT})'$; τ_T , $T \times 1$ boyutlu birler vektörü; $X_i = (x_{i1}, \dots, x_{iT})'$; β_i , $k \times 1$ boyutlu bilinmeyen eğim katsayıları vektörü ve $\varepsilon_i = (\varepsilon_{i1}, \dots, \varepsilon_{iT})'$ 'dir. Tüm i değerleri için $\beta_i = \beta$ sıfır hipotezine karşı $i \neq j$ için $\beta_i = \beta_j$ alternatif test edilmektedir. Eğer sıfır hipotezi reddedilemezse, serilerin homojen olduğu sonucuna ulaşılır.

3.4. Eştümleşmeyi Test Etme

Eğer veride birim kök varsa, değişkenler arasındaki eştümleşme ilişkileri analiz edilmelidir. Panel veride değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri için testler, ampirik literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Pedroni, 1999, 2004; Westerlund, 2007; Westerlund ve Edgerton, 2007; Westerlund, 2008). Eğer yatay kesit bağımlılığı varsa,

Westerlund (2008) eştümleşmeyi test etmek için Durbin-H yöntemini önermektedir. Bu test, grup ve panel için eştümleşme ilişkilerini ayrı ayrı inceler. Grup eştümleşme testi, otoregresif parametrelerin yatay kesitler arasında değişmesine izin vermektedir. Sıfır hipotezinin reddedilmesi, en azından bazı yatay kesitler için eştümleşme ilişkilerinin olası olduğu anlamına gelmektedir. Panel eştümleşme testi, otoregresif parametrelerin tüm yatay kesitler için aynı olduğunu varsaymaktadır. Bu durumda sıfır hipotezinin reddedilmesi, tüm yatay kesitlerde eştümleşme ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir.

3.5. Eştümleşme Katsayılarını Tahmin Etme

Eştümleşme ilişkisinin varlığı tespit edildikten sonra, ilişkiye ait uzun dönem eştümleşme katsayıları elde edilmektedir. Katsayı tahmin yöntemlerinden biri Pedroni (2001) tarafından geliştirilen FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) yöntemidir. FMOLS yöntemi, standart sabit etkili tahmincilerdeki (otokorelasyon, değişen varyans gibi sorunlardan kaynaklanan) sapmaları düzelterken yatay kesitler arasında heterojenliğe izin vermektedir.

4. Veri Seti ve Ampirik Sonuçlar

Kurumsal yapının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamak için 2003-2014 yılları arasında Türkiye dâhil 107 ülke için analiz yapılmıştır. Veri setine dâhil edilen ülkeler Ek Tablo 1'de sunulmaktadır. Ekonomik ve politik özgürlükler kurumsal yapının gelişmişliğini göstermektedir. Ekonomik Özgürlük endeksi ülkeleri 1 ila 10 arasındaki özgürlük seviyelerine göre sıralamaktadır. Bu endekste 1 ve 10, sırasıyla en kötü ve en iyi özgürlük seviyesini göstermektedir. Politik özgür-

lükleri temsil etmek için Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler endekslerinin ortalaması kullanılmıştır. Bu endeksler, 1 en yüksek ve 7 en düşük özgürlük düzeyini temsil edecek şekilde 1-7 arasında bir ölçektir. Politik özgürlükler, yorumlamada kolaylık sağlamak için Ekonomik Özgürlük endeksi ile aynı ölçüğe dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, ülkelerin sırasını tersine çevirerek ve 1 ile 10 arasında yeniden ölçeklendirerek yapılmaktadır.

Kurumsal yapının performansını gösteren değişkenler olarak yolsuzluk, istikrar, hukukun üstünlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri ülkeler içindeki yüzdelik sırasına göre ele alınmıştır. Yüzdelik sıralaması, 0 en düşük sıraya, 100 en yüksek sıraya karşılık gelecek şekilde ülkenin sıralamasını belirtmektedir. Yolsuzluğun kontrolü, hem küçük hem de büyük yolsuzluk biçimleri de dâhil olmak üzere, özel çıkarlar için kamu gücünün ne ölçüde uygulandığına ilişkin algıların yanı sıra devletin seçkinler ve özel yatırımlar tarafından "ele geçirilmesi" kavramlarını da kapsamaktadır. Yolsuzluk değişkeni, yolsuzlukla mücadelede başarılı olmayı yüzde cinsinden göstermektedir. Politik istikrar ve şiddet/terörizmin bulunmaması, politik istikrarsızlık ve/veya terörizm de dahil olmak üzere politik olarak güdülenmiş şiddet olasılığı algılarını ölçmektedir. Hukukun üstünlüğü, karar vericilerin toplum kurallarına ne derecede güvenip uyduğu algısını ve özellikle sözleşme yükümlülüklerinin, mülkiyet haklarının, polis ve mahkemelerin kalitesi ile suç ve şiddet olasılığına ilişkin algıları kapsamaktadır. Konuşma yetkisi ve hesap verebilirlik, ülke vatandaşlarının hükümetlerini seçmenin yanı sıra, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür medya seçimine ne ölçüde katıldığına ilişkin algıları ölçmektedir. Kullanılan değişkenler ve değişkenlerin elde edildiği kaynaklar Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

Değişken	Kaynak
GSMH: GSMH Büyüme Oranı (yıllık %)	The World Bank
Ekonomik: Ekonomik Özgürlük Özeti Endeksi (1-10 arasında)	Fraser Institute
Politik: (8-Politik Haklar ve Sivil Özgürlüklerin ortalaması)*10/7 (1-10 arasında)	Freedom House
Yolsuzluk: Yolsuzluğun Kontrolü (Yüzdeler Sıralaması)	The Worldwide Governance Indicators (WGI)
İstikrar: Politik İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Bulunmaması (Yüzdeler Sıralaması)	The Worldwide Governance Indicators (WGI)
Hukukun Üstünlüğü: Hukukun Üstünlüğü (Yüzdeler Sıralaması)	The Worldwide Governance Indicators (WGI)
Hesap Verebilirlik: Konuşma Yetkisi ve Hesap Verebilirlik (Yüzdeler Sıralaması)	The Worldwide Governance Indicators (WGI)
Kurumsal Yapı: Yolsuzluk, İstikrar, Hukuk ve Hesap Verebilirlik değişkenlerinin ortalaması	

Yolsuzluk, istikrar, hukukun üstünlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri arasında korelasyon çok yüksek olduğundan tahminlenen modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununa yol açmaktadır. Bu nedenle bu değişkenlerin ortalaması alınarak kurum-

sal yapının göstergesi olan yeni bir değişken elde edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de ve ilgili değişkenlere ait korelasyon matrisi ise Tablo 3’te ve gösterilmektedir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler, 2003-2014

Değişken	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı
GSMH	tümü	4.106957	4.103424	-14.8142	34.5	N=1284
	gruplar-arası		2.320408	-0.7546385	11.87075	n=107
	grup-içi		3.391159	-16.63233	29.13532	T=12
Ekonomik	tümü	6.887492	0.7472093	4.81	8.57	N=1284
	gruplar-arası		0.7159006	5.201667	8.315	n=107
	grup-içi		0.2240584	5.818326	8.103325	T=12
Politik	tümü	7.385959	2.370466	2.14286	10	N=1284
	gruplar-arası		2.324883	2.14286	10	n=107
	grup-içi		0.510266	3.338338	11.01691	T=12
Yolsuzluk	tümü	53.37931	27.21965	1.4218	100	N=1284
	gruplar-arası		26.81279	5.4164	99.75668	n=107
	grup-içi		5.305434	22.5042	80.69656	T=12
İstikrar	tümü	54.64104	26.87288	4.6948	100	N=1284
	gruplar-arası		26.6802	5.936833	99.27942	n=107
	grup-içi		4.052371	34.83592	84.30865	T=12
Hukukun Üstünlüğü	tümü	53.27313	26.9786	2.40385	100	N=1284
	gruplar-arası		26.72253	5.004524	99.48312	n=107
	grup-içi		4.45797	26.29046	76.27184	T=12
Hesap Verebilirlik	tümü	54.64104	26.87288	4.6948	100	N=1284
	gruplar-arası		26.6802	5.936833	99.27942	n=107
	grup-içi		4.052371	34.83592	84.30865	T=12
Kurumsal Yapı	tümü	53.98363	25.71701	5.7774	99.8798	N=1284
	gruplar-arası		25.59507	8.082352	99.22307	n=107
	grup-içi		3.445821	37.75644	73.11385	T=12

Tablo 3. Korelasyon Matrisi

	Yolsuzluk	İstikrar	Hukukun Üstünlüğü	Hesap Verebilirlik
Yolsuzluk	1.0000	0.8274	0.9448	0.8274
İstikrar	0.8274	1.0000	0.8331	1.0000
Hukukun Üstünlüğü	0.9448	0.8331	1.0000	0.8331
Hesap Verebilirlik	0.8274	1.0000	0.8331	1.0000

Analize başlamak için ilk olarak yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik tespit edilmektedir. Yatay kesit bağımlılığı, bir ülkede meydana gelen şokun aynı zamanda veya daha sonraki zamanlarda diğer ülkeleri etkilemesidir. Yatay kesit bağımlılığını incelemek için üç alternatif test kullanılmıştır. İlk iki test CDLM1 (Breusch-Pagan, 1980) ve CDLM2 (Pesaran, 2004), N ve T'nin sonsuza gittiği du-

rumlarda daha uygundur. CD testi (Pesaran, 2004) ise, çalışmamızda olduğu gibi büyük N ve küçük T durumlarına uygundur. Tablo 4, yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını göstermektedir. GSMH ve Ekonomik özgürlük değişkenlerine ait sabitli modelin ve hem sabit hem de trend içeren modelin CD test sonucu hariç, tüm testler için tüm değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı bulunmuştur.

Tablo 4. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişken	CDLM1		CDLM2		CD	
	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
GSMH	9552.7863***	11961.2484***	36.4491***	59.0640***	-0.6865	0.4838
Ekonomik	9721.6322***	11391.1710***	38.0345***	53.7111***	0.6643	-0.9413
Politik	11542.9720***	12540.6326***	55.1365***	64.5043***	5.5727***	6.1915***
Kurumsal Yapı	11723.7548***	12118.1985***	56.8340***	60.5377***	4.5899***	4.332***

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. CDLM1: Breusch-Pagan (1980) LM testi (N sabit, $T \rightarrow \infty$), CDLM2: Pesaran (2004) ($N \rightarrow \infty, T \rightarrow \infty$), CD: Pesaran (2004) ($N \uparrow, T \downarrow$).

Tablo 5. Homojenlik Test Sonuçları

Bağımlı Değişken	Delta tilde ($\tilde{\Delta}$)		Düzeltilmiş Delta tilde ($\tilde{\Delta}_{adj}$)	
	Test istatistiği	Olasılık	Test istatistiği	Olasılık
GSMH	-2.354	0.991	-3.001	0.999

Eğim katsayılarının homojenliğini incelemek için Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen homojenlik testi uygulanmış ve test sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Tüm bağımsız değişkenler için eştümleme denklemindeki eğim katsayılarının homojen olduğunu test eden sıfır hipotezi reddedilememektedir. Böylece, verilerin yatay kesit bağımlılığına sahip olduğu ve eğim katsayılarının homojen olduğu sonucu çıkmaktadır.

Analizdeki ikinci aşama panel birim kök testlerinin uygulanmasıdır. Değişkenlerin durağanlığı, Levin-Lin-Chu (LLC), Im-Pesaran-Shin (IPS) ve CADF testleri ile kontrol edilmektedir. LLC testi,

panellerin homojen olduğunu varsaymaktadır, IPS testi heterojenliği dikkate almaktadır. CADF testi ise hem yatay kesit bağımlılığına hem de heterojenliğe izin vermektedir. LLC ve IPS test sonuçları Tablo 6'da özetlenmektedir. LLC testi sabitli model ve hem sabit hem de trendli model için tüm değişkenleri düzeyde durağan olarak bulmuştur. IPS testine göre, politik özgürlükler değişkeni sabitli ve hem sabit hem de trendli model için düzeyde birim kök içermektedir. IPS testi aynı zamanda, kurumsal yapı değişkeninin de düzeyde sabit ve trendli modelde birim kök içerdiğini tespit etmektedir. Değişkenlerin tümü birinci farklarda her iki test için de durağandır.

Tablo 6. Birinci Nesil Panel Birim Kök Test Sonuçları

Düzye	Levin-Lin-Chu		Im-Pesaran-Shin	
	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
GSMH	-19.1782***	-17.7782***	-8.56121***	-4.13167***
Ekonomik	-17.2119***	-18.0398***	-5.91270***	-2.09748***
Politik	-4.35596***	-4.35432***	0.64397	1.52448
Kurumsal Yapı	-6.97190***	-8.98437***	-1.43497*	0.68200
Birinci Farklar				
GSMH	-23.2221***	-21.6705***	-15.1208***	-5.87373***
Ekonomik	-18.0447***	-18.0535**	-9.76490***	-3.62095**
Politik	-3.26648***	-5.96669***	-4.39068***	-1.30960*
Kurumsal Yapı	-11.4095***	-15.3184***	-7.58390***	-2.92792***

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 7. CIPS Test Sonuçları

	CIPS	
	Sabit	Sabit + Trend
GSMH	-2.1333	-2.4477
Ekonomik	-1.5139	-2.3385
Politik	-2.4248	-2.6539
Kurumsal Yapı	-3.0337	-3.7310

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Pesaran (2007)'deki Tablo 1(b) ve 1(c), T=10 ve N=100 için %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde kritik değerleri sabit terimli model için -5.89, -3.96, -3.28; sabit terim ve trendli model için -7.40, -4.88, -4.01 olarak vermektedir.

Tablo 8. Durbin-H Eştleme Testi Sonuçları

	Bağımlı Değişken: GSMH
Durbin-H Grup İstatistiği	986.926***
Durbin-H Panel İstatistiği	0.748

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Verilerde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği göz önüne alınarak, ikinci nesil birim kök testlerinden CADF test uygulanmıştır. 107 tane yatay kesit boyutu bulunmaktadır bu nedenle burada CADF değerlerinin aritmetik ortalaması olan CIPS istatistikleri raporlanmıştır. CIPS test sonuçları her iki modele göre de tüm değişkenler düzeyde birim köke sahip olduğunu göstermektedir. CIPS test istatistikleri Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 6 ve Tablo 7'deki sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde serilerin düzeyde durağan olmadığı ve I(1) özelliği gösterdiği görülmektedir. Değişkenler düzeyde durağan olmadığından üçüncü aşamada aralarında eştleme olup olmadığı incelenmektedir. Değişkenler arasındaki eştleme ilişkisi yatay kesit bağımlılığına izin veren Durbin-H testi (Westerlund, 2008) ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Otoregresif parametrelerin yatay kesitler arasında değişmesine izin veren grup eştleme testine göre bazı yatay kesitler için eştleme ilişkileri bulunmaktadır. Otoregresif parametrelerin tüm yatay kesitler için aynı olduğunu varsayan panel eştleme testi, tüm yatay kesitlerde eştleme ilişkisi olmadığını ifade etmektedir.

Bu noktaya kadar olan kısımda değişkenlerin durağan olmadığı ve grup eştleme testine göre eştleşik olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki araştırılabilir. Bu uzun dönem ilişkisini incelemek için analizin son aşamasında, gruplandırılmış panel tahmin yöntemini kullanarak FMOLS (Pedroni, 2001) modeli tahmin edilmiş ve tahmin sonuçları Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9. FMOLS Tahmin Sonuçları

	Katsayı	t-istatistiği
Ekonomik	0.759350**	2.172346
Politik	1.896865**	2.188446
Kurumsal Yapı	0.158519***	2.671174

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Ekonomik ve politik özgürlükler ile kurumsal yapı değişkenlerine ait katsayıların işareti beklentilere uygun olarak pozitif ve katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ekonomik özgürlük endeksinin uzun dönemde %1 artması panel geneli için GSMH'yi yaklaşık % 0.76 arttıracaktır. Uzun dönemde ülkelerin politik özgürlük endeksindeki %1'lik artış, GSMH'yi yaklaşık olarak %1.9 arttıracaktır. Hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun önlenmesi, istikrar ve hesap verebilirlik yüzdelik sıralamalarının ortalaması alınarak elde edilen değişken, kurumsal yapıların performansı için bir gösterge niteliğindedir. Genel olarak kurumların performansındaki %1'lik artış uzun vadede GSMH'yi yaklaşık % 0.16 arttırmaktadır.

Sonuç

Çalışmada kurumsal yapının ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde meydana getirdiği etki panel veri analiz yöntemi ile araştırılmıştır. Analiz 2003-2014 yılları arasını ve 107 ülkeyi kapsamaktadır. Analiz 4 aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada yatay kesit bağımlılığı (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004) ve homojenlik testi (Pesaran ve Yamagata, 2008) uygulanmıştır. Değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiş ve eğim katsayılarının homojen olduğu bulunmuştur. İkinci aşamada serilerin durağan olup olmadığı LLC (Levin, Lin ve Chu, 2002), IPS (Im, Pesaran ve Shin, 2003) ve CADF (Pesaran, 2007) birim kök testleri kullanılarak incelenmiş ve serilerin düzeyde durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü aşamada Durbin-H testi (Westerlund, 2008) ile serilerde eştümleşmenin varlığı araştırılmış ve grup eştümleşme testine göre eştümleşme bulunmuştur. Son aşamaya gelindiğinde ise, FMOLS yöntemi ile uzun dönem eştümleşme katsayıları elde edilmiştir (Pedroni, 2001).

Ekonomik, politik özgürlükler ve kurumsal yapının ülkelerin büyümesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Ekonomik özgürlüklerde, uzun dönemde %1'lik artış panel geneli için GSMH'yi yaklaşık % 0.76 arttırmaktadır. Politik özgürlük endeksindeki ülkeler genelinde %1'lik artış, GSMH'yi yaklaşık olarak %1.9 arttıracaktır. Kurumsal yapının performansında meydana gelen ortalama %1'lik artış ekonomik büyümede oranını yaklaşık % 0.16 arttırmaktadır. Ancak bu etkinin büyüklüğü, özgürlükler alanındaki kadar kuvvetli değildir.

Sonuç olarak çalışmada elde edilen bulgular, kurumsal yapının ülkelerin ekonomik performanslarını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçtan hareketle, ülkelerin büyümesinde ve kalkınmasında önemli bir rol oynayan kurumsal yapının sağlamlaştırılmasına yönelik olarak belirlenecek politikalar ile daha yüksek bir ekonomik performansın sağlanabileceği söylenebilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin yasaları, politikaları, hukuk sistemi vb. uygulamaları sonucunda kurumlar ve kurumsal yapılar doğrudan etkilenmekte ve buna bağlı olarak da ülkelerin ekonomik büyümeleri değişmektedir.

Bu çalışmada kurumsal yapıyı ölçmek için yolsuzluk, istikrar, hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğü değişkenleri ile ekonomik ve politik özgürlükler değişkenleri birlikte kullanılmıştır. Ancak literatürde kurumsal yapıyı ölçmede kullanılan mülkiyet hakları, beşeri ve sosyal sermaye ve teknoloji gibi kurumsal yapıyı temsil eden değişkenlerin de dikkate alınması bu alana ilişkin literatüre daha da katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- ACEMOĞLU, Daron ve James ROBINSON; (2008), *The Role of Institutions in Growth and Development Commission on Growth and Development, World Bank Publications, Washington DC.*
- ACEMOĞLU, Daron, Simon JOHNSON ve James A. ROBINSON; (2005), "Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth", *Hand book of Economic Growth*, 1, ss. 385-472.
- ACEMOĞLU, Daron; (2008), "Oligarchic Versus Democratic Societies", *Journal of the European Economic Association*, 6(1), ss. 1-44.
- ARTAN, Seyfettin ve Pınar HAYALOĞLU; (2013), "Ülkelerarası Büyüme Farklılıklarının Açıklanmasında Kurumsal Yapının Rolü: Panel Veri Analizi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), ss. 31-54.
- ARTAN, Seyfettin ve Pınar HAYALOĞLU; (2014), "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", *Sosyoekonomi*, 2, ss. 347-365.
- BAKIRTAŞ, Doğan; (2014), "Kurumsal İktisat Perspektifinden Vergi Kültürü ve Ekonomik Gelişme: Teori ve Uygulama", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- BREUER, Janice Boucher, MCNOWN, Robert ve Myles WALLACE; (2002), "Series-specific Unit Root Tests with Panel Data", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 5, ss. 527-546.

- BREUSCH, Trevor Stanley ve Adrian Rodney PAGAN; (1980), "The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics", *The Review of Economic Studies*, 47(1), ss. 239-253.
- BUSH, Paul D; (1983), "An Exploration of the Structural Characteristic of a Veblen- Ayres-Foster Defined Institutional Domain", *Journal of Economic Issues*, 17(1), ss.35-66.
- CHOI, In; (2001), "Unit root tests for panel data", *Journal of International Money and Finance*, 20, ss. 249-272.
- COMMONS, John Rogers; (1931), "Institutional Economics", *American Economic Review*, 21, ss. 648-657.
- FICHTER, Joseph; (1990), "Sosyoloji Nedir?", Çev. Nilgün Çelebi, Selçuk Üniversitesi FEF Yayınları, Konya.
- GAGLIARDI, Francesca; (2008), "Institutions and Economic Change: A Critical Survey of the New Institutional Approaches and Empirical Evidence", *Journal of Socio-Economics*, 37(1), ss.416-443.
- GÖKALP, M. Faysal ve Ercan BALDEMİR; (2008), "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), ss. 212-226.
- GRIEF, Avner; (2006), "Institution and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade", Cambridge University Press, ABD.
- HADRI, Kaddour; (2000), "Testing for Stationarity in Heterogeneous Panel Data", *The Econometrics Journal*, 3, ss. 148-161.
- IM, Kyung So, PESARAN, Mohammad Hashem ve Yongcheol SHIN; (2003), "Testing for unit roots in heterogeneous panels", *Journal of Econometrics*, 115(1), ss. 53-74.
- KAPP, K. William; (1968), "In defense of Institutional Economics", *The Swedish Journal of Economics*, 70(1), ss.1-18.
- LEVIN, Andrew ve Chien-Fu LIN; (1992), *Unit Root Tests in Panel Data, Asymptotic and Finite-Sample Properties*, No. 92-93, San Diego.
- LEVIN, Andrew, LIN, Chien-Fu ve Chia-Shang James CHU; (2002), "Unit root tests in panel data: Asymptotic and finite-sample properties", *Journal of Econometrics*, 108(1), ss. 1-24.
- MADDALA, Gangadharrao Soundalyarao ve Shaowen WU; (1999), "A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(S1), ss. 631-652.
- NEALE, Walter C.; (1987), "Institutions", *Journal of Economic Issues*, 21(3), ss. 1177-1206.
- NORTH, Douglass Cecil; (2002), "Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans", Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Pınar; (2015), "Kurumlar, Yönetişim ve Ekonomik Gelişme", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Adana.
- PEDRONI, Peter; (1999), "Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(S1), ss. 653-670.
- PEDRONI, Peter; (2000), "Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels", *Advances in Econometrics*, 15, ss. 93-130.
- PEDRONI, Peter; (2004), "Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis", *Econometric Theory*, 20, ss. 597-625.
- PESARAN, Mohammad Hashem; (2004), *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*, No. CWPE 0435, Mimeo, University of Cambridge, Cambridge.
- PESARAN, Mohammad Hashem; (2007), "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, ss. 265-312.
- PESARAN, Mohammad Hashem ve Takashi Yamagata; (2008), "Testing slope homogeneity in large panels", *Journal of Econometrics*, 142, ss. 50-93.
- SOWELL, Thomas; (1967), "The Evolutionary Economics of Thorstein Veblen", *Oxford Economic Papers, New Series*, 19(2), ss. 177-198.
- ŞAHBAZ, Ahmet; (2013), "Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme", *Sosyoekonomi*, 2, ss.161-179.
- TAYLOR, Mark P. ve Lucio SARNO; (1998), "The behavior of real exchange rates during the post- Bretton Woods period", *Journal of International Economics*, 46, ss. 281-312.
- TÜRK DİL KURUMU; (2016), "Kurum", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.578bf7311331d7.05390987, (20.04.2017).
- VEBLEN, Thorstein; (1909), "The Limitations Marginal Utility", *Journal of Political Economy*, 17(9), ss. 620-636.
- VEBLEN, Thorstein; (1961), "Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions", New York: Random House.
- VOIGT, Stefan; (2009), "How (not) to Measure Institutions", *Joint Discussion Paper Series in Economics*, 37, ss. 1-25.
- YILDIRIM, Selim; (2010), "Kurumların Dinamik Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), ss. 111-126.
- WESTERLUND, Joakim; (2007), "Testing for error correction in panel data", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), ss. 709-748.
- WESTERLUND, Joakim; (2008), "Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect", *Journal of Applied Econometrics*, 23, ss. 193-233.
- WESTERLUND, Joakim ve David L. EDGERTON; (2007), "A panel bootstrap cointegration test", *Economics Letters*, 97, ss. 185-190.

Ek Tablo 1. Analize dâhil edilen ülkeler

Arnavutluk	Danimarka	İrlanda	Madagaskar	Ruanda
Almanya	Ekvador	İspanya	Malawi	Senegal
ABD	El Salvador	İsrail	Mali	Şili
Arjantin	Endonezya	İsveç	Mauritius	Sırbistan
Avustralya	Ermenistan	İsviçre	Meksika	Slovenya
Avusturya	Estonya	İtalya	Moğolistan	Sri Lanka
Azerbaycan	Etiyopya	İzlanda	Moldova	Tanzanya
Bahreyn	Fas	Jamaika	Moritanya	Tayland
Bangladeş	Fiji	Japonya	Mozambik	Togo
Belçika	Fildişi sahili	Kamerun	Namibya	Tunus
Belize	Filipinler	Kanada	Nepal	Türkiye
Benin	Finlandiya	Karadağ	Nijer	Uganda
Birleşik Krallık	Fransa	Kazakistan	Nijerya	Ukrayna
Bolivya	Gana	Kenya	Nikaragua	Umman
Botsvana	Guatemala	Kolombiya	Norveç	Ürdün
Brezilya	Güney Afrika	Kosta Rika	Pakistan	Uruguay
Bulgaristan	Gürcistan	Kuveyt	Panama	Vietnam
Burkina Faso	Guyana	Lesoto	Paraguay	Yeni Zelanda
Burundi	Hindistan	Letonya	Peru	Yunanistan
Çad	Hırvatistan	Litvanya	Polonya	
Cezayir	Hollanda	Lüksemburg	Portekiz	
Çin	Honduras	Macaristan	Romanya	